

'Veiligheid en het Sociaal-Liberale Gedachtengoed'
Reactie op het essay van Ronald van Steden: *Veiligheid in Verbondenheid*

Monica den Boer
MONDELINGE TEKST: 30 juni 2017 te Amersfoort

Inleiding

Veel dank voor de uitnodiging om hier vanmiddag een reactie uit te spreken op de rede van Ronald van Steden.

In zijn gewogen essay met mooie allitererende titel *Veiligheid en Verbondenheid* werpt de auteur Ronald van Steden vele vragen op. Deze vragen zal ik zo veel mogelijk trachten te adresseren. Leidraad daarbij is het sociaal-liberale gedachtengoed dat wordt uitgedragen door mijn partij, D66.

Ik begin bij Van Steden's benadering van het begrip "veiligheid":

"Veiligheid is een middel tot goed samenleven", zo stelt Van Steden, "geen doel op zich."

Van Steden raakt hier een wezenlijk punt. Uiteraard is er het vraagstuk van de verdeling en verkaveling van veiligheid: distributiekwesties die de gelijke verdeling van veiligheid en recht onder druk kunnen zetten. Bij een reflectie op veiligheid is het dus passend om verder na te denken over *equity of justice*. Is in Nederland sprake van *under policing* dan wel *over policing*? Dit vraagstuk is actueel geworden met een recente oproep van commissarissen en burgemeesters dat de inzet van de Nationale Politie zich vooral lijkt te concentreren op de criminaliteitsproblematiek in de grote steden. Naast deze oproep en de alarmbellen die zijn gaan rinkelen over hennepkwekerijen en ondermijning, mogen we ons zorgen maken over de lage aangiftebereidheid, het geringe oplossingspercentage en gesignaleerde problemen bij de recherche. Er zijn dus redenen te over om goed na te denken over hoe we het expliciete en het verborgen veiligheidstekort te lijf gaan.

Aan het begin van mijn verhaal acht ik het tevens belangrijk te wijzen op een wezenlijk sociaal-liberaal standpunt: Bescherm de sociaal-zwakkeren in de samenleving. Kennelijk zijn CU en D66 het hierover eens, aangezien Van Steden stelt dat:

"Ter bevordering van vrede en veiligheid zijn politie en justitie universeel in eigen kring '*opdat gerechtigheid geschiedt aan allen*'",

zo citeert hij Kuyper. Veiligheid mag geen luxegoed worden of een privilege voor de *happy few*: het mag niet zo zijn dat je veiligheid kunt kopen of dat we *gated communities* creëren waarin de beter bedeelden in de maatschappij veiliger zijn dan hun medeburgers die het zich niet kunnen permitteren om veiligheid in te kopen.

Burgerparticipatie

Is burgerparticipatie een effectief middel is om veiligheid beter te verdelen over alle burgers in Nederland?

D66 heeft burgerparticipatie hoog in het vaandel staan. In het verkiezingsprogramma voor de Tweede Kamerverkiezingen 2017-2021 staat het volgende (deel-)fragment:

"Essentieel daarbij is dat *de zeggenschap zoveel mogelijk bij burgers zelf berust*, dat maatschappelijke tegenstellingen voldoende worden overbrugd en zo nodig knopen effectief worden doorgehakt. Dit betekent ook dat mensen volop ruimte krijgen zelf initiatief en verantwoordelijkheid te nemen in het publieke of politieke domein."

Overheden kunnen een rol spelen in het vormen van partnerschappen. Uitgangspunt en voorwaarde is dat de democratische legitimiteit geborgd is. Van Steden stelt een normatieve voorwaarde aan burgerparticipatie in zijn kernargument: *Burgerparticipatie in lokale veiligheidsprojecten is gewenst, mits die projecten bijdragen aan verbinding*. Hierbij gaat het zowel om de horizontale verbinding tussen burgers onderling (samenleving) als om verticale verbinding tussen burgers en de overheid.

Voor zover ik kon zien is het begrip “verbinding” in het essay niet nader gekwalificeerd, behalve dat het met iets “positiefs” wordt geassocieerd. Het aantrekkelijke van het concept van “verbinding” is dat het de rol van de burger in de context van de samenleving articuleert: Burgers (bewoners) zitten met hun neus op de feiten en kunnen als eerste waarnemen wanneer er zaken niet goed gaan, zoals zwerfvuil op straat, kapotte straatverlichtingen, troep in de portieken etc. Een dergelijk concept ligt tevens ten grondslag aan het model van “*reassurance policing*”, waarbij wordt verondersteld dat burgers wellicht beter in staat zijn signalen van criminaliteit en onveiligheid waar te nemen omdat zij als het ware kunnen lezen wat er in hun buurt gebeurt. Burgerparticipatie is voor D66 niet hetzelfde als “eigenrichting”. Wat ons betreft wordt het niet geassocieerd met burgers die elkaar gaan bespieden of verklikken. Eigenrichting is eigenlijk een vorm van maatschappelijke ontsporing: het vertegenwoordigt de schaduwkant van burgerparticipatie.

Desalniettemin zijn lokale initiatieven om de straat of de wijk veiliger te maken welkom. Sociale controle in de wijk ja, burgers die met elkaar in contact staan en elkaar in bijstaan als het nodig wordt geacht: ja. Het touwtje uit de brievenbus is gewenst, maar het model van burgerparticipatie moet niet doorslaan. Niet zozeer door “meer blauw op straat”, maar in de vorm dat burgers met elkaar kijken wat beter en wat anders kan in de fysieke inrichting van de directe leefomgeving, wat er anders of beter kan aan sociale controle en eventueel aan het eigen gedrag. Deze vorm van participatie kan grootstedelijk nog veel meer aangemoedigd worden. Het is positief dat inwoners zich betrokken en verantwoordelijk voelen voor de eigen leefomgeving waar zij samen met anderen leven (verbondenheid). Uiteraard is dit een belangrijk punt in het zicht van de Gemeenteraadsverkiezingen op 21 maart 2018.

Sociaal-liberalen stellen zich een actief burgerschap voor. Denk bijvoorbeeld aan een “burgerschapcontract”, waarin de diversiteit van waarden wordt gewaarborgd, gebaseerd op de wederkerigheid tussen burgers onderling, maar ook tussen staat en burgers in het bereiken van sociale doelen en institutionele verandering.

Actief burgerschap betekent omgekeerd ook dat men rechten kan monitoren en opeisen, bijvoorbeeld op het gebied van privacy.

Kritische vragen ten aanzien van burgerschap & veiligheid

Met deze reflectie keren we terug naar de relatie tussen burgerschap en veiligheid. De burger kan een positieve rol spelen in veiligheid maar is vanwege het beruchte korte lontje niet altijd geheel toerekeningsvatbaar. De volgende vragen kunnen worden gesteld:

Wat is de motivatie van de burger? Is het frustratie, wraak, eer, trots? Wil de burger zijn of haar isolement doorbreken?

Welke burgers voelen zich geroepen om mee te doen? Alleen de senioren? De participatie-elite (*the affluent part of society*)?

Worden deze burgers niet stiekem pro deo ingezet voor zaken waarvoor de overheid de verantwoordelijkheid draagt?

Kan men bij de inzet van burgers garanderen dat zij bepaalde groepen in de samenleving niet bevoorrechten, of andersom, bepaalde groepen in de samenleving selectief discrimineren of zelfs negeren? Handelt de burger in zijn of haar eigenbelang? Gunt de buurtvader niet het voordeel aan de één en de twijfel aan de ander?

Wat krijgen burgers voor elkaar bij veiligheidsorganisaties? Ofwel: hoe effectief is burgerparticipatie? Welke kanalen en (communicatie-) en financiële middelen hebben zij daarvoor? Kan de burger een deuk in een pakje boter slaan?

Burgerprojecten worden door professionals in goede banen geleid. Dit lijkt zeker een terechte voorwaarde maar gaat dat altijd goed en hebben we dit afdoende geëvalueerd om verder te kunnen gaan?

Burgerparticipatie lijkt wenselijk maar is ook kwetsbaar. Van Steden benoemt bijvoorbeeld ook terecht het potentiële verplaatsingseffect van criminaliteit en onveiligheid naar andere wijken. D66 en CU zijn het eens dat participatieprojecten kwetsbaar kunnen zijn en dat hun continuïteit niet altijd kan worden gegarandeerd.

Zoals eerder gezegd moet tevens worden gewaakt voor eigenrichting. Dit is een belangrijk punt in de voordracht van Van Steden. D66 en CU zijn het eens over de aanname dat de inzet van burgers kan leiden tot negatieve kanten. D66 stelt dat eigenrichting ten allen tijde moet worden voorkomen. Het betreft immers burgers die het recht in eigen handen nemen. Waakzaamheid is goed, maar kan niet doorslaan in eigenrichting waarin de rechtsstaat geen rol meer speelt. D66 beschouwt rechtsstatelijkheid als een noodzakelijke voorwaarde. Juridische kaders zijn goed voor transparantie, rationalisatie van standpunten en overwegingen, en toegankelijkheid van beroepsmogelijkheden voor alle burgers.

Tevens D66 ziet ruimte voor alternatieve remedies, mits ze effectief en toegankelijk zijn en passen binnen de kaders van onze rechtsstaat (bijvoorbeeld in de vorm van *restorative justice* en *mediation*).

Conclusie

Dames en heren, ik kom tot een afronding: Een betere wereld is mogelijk: ik ben een optimist. Mijn partij, D66, is – het zal u niet ontgaan zijn tijdens de campagne voor de Tweede Kamer-verkiezingen - optimistisch!

Een veiligere wereld is óók mogelijk, hoewel ik me daar grote zorgen over maak, zeker gezien de mondiale ontwikkelingen ten aanzien van grootschalige wapenhandel, groeiende aantallen vluchtelingen en chronische conflictsituaties. Voorwaarde voor de bewerkstelling van een veilige wereld is dat de mens verder kijkt dan zijn eigen horizon of achtertuin en zich ontfermt over zijn of haar medemens. We mogen er van uitgaan dat er in de samenleving nog veel goeds schuilt. Wendbaarheid en weerbaarheid van de samenleving komen tot leven op kritieke momenten van maatschappelijke kwetsbaarheid. De uitdagingen zijn groot, des te meer zullen we ons moeten inspannen voor de idealen waar we voor staan. Of die nu op Christelijk leest of op sociaal-liberale leest zijn geschoeid.

Er is geen sociaal-liberaal die het adagium “veiligheid in verbondenheid” beter heeft verwoord dan Jan Terlouw in zijn pleidooi voor de terugkeer van het “touwtje uit de brievenbus”. Terecht wees hij op een paradox in de Nederlandse samenleving: het vertrouwen tussen burgers onderling is in Nederland zeer hoog, en ook dat van burgers in de overheid; alleen de perceptie van de staat van het vertrouwen wijkt af: de beleving is dat dit vertrouwen onder druk staat. Zoals Terlouw het zegt: ‘Het hebben van plichten is een recht.’ Vrijheid, ja. Daar hoort individuele verantwoordelijkheid en oog voor de ander onlosmakelijk bij.

Alexander Pechtold, de voorman van D66, maakt zich zorgen over de verzuiving in de maatschappij, hetgeen actief burgerschap trouwens ook kwetsbaar maakt. Het sociaal-liberale gedachtegoed gaat uit van de individuele, eigen kracht van mensen. Echter, daar waar mensen – burgers, consumenten, patiënten – behoefte hebben aan bescherming omdat zij kwetsbaar zijn, is de overheid de aangewezen partij. Dit geldt dus ook voor veiligheid. D66 heeft niets tegen burgerparticipatie, integendeel. Wel is het zo dat veiligheid altijd in balans moet zijn met en gebaseerd moet zijn op rechtsstatelijkheid, dat wil zeggen: naleving van mensenrechten, privacy-rechten, gelijke behandeling (*equity of justice*), neutraliteit en onafhankelijkheid. In de Grondwet is vastgelegd dat Nederland internationaal-rechtelijke verplichtingen heeft op het gebied van veiligheid, dus ook voor bijvoorbeeld

de opvang van vluchtelingen. Wellicht kan de norm “veiligheid in verbondenheid” worden opgerekt tot over de grenzen. Niet alleen veiligheid binnen maar ook tússten en búiten gemeenschappen.

Een sociaal-liberale partij als D66 ziet niet alleen een verantwoordelijkheid voor burgers maar ook voor private partijen als het gaat om veiligheid. Daarnaast dient ruimte te bestaan voor innovatie, technologie en vooruitziend ondernemerschap. Een sociaal-liberale partij zal niet, zoals de CU, religie dan wel het christendom als uitgangspunt nemen voor de verantwoordelijkheid die burgers dragen voor elkaar en voor de maatschappij, maar voor een actief burgerschap dat is gestoeld op individualiteit in verbondenheid en wederzijds respect.

Veiligheid is een *condition humaine* maar ook een (Europees) grondrecht. Saamhorigheid is een groot goed. De sociaal-liberalen associëren veiligheid met recht op privacy, het recht om te willen zijn wie je bent: homo, christen of feminist, of een combinatie daarvan: vrijheid van zonde en angst. Veiligheid is een voorwaarde om vrij te zijn.

Vrijheid in verbondenheid. Dát is het adagium van mijn partij. Dank voor uw aandacht!